

Wyrok z dnia 6 stycznia 2009 r.

I PK 18/08

W uzasadnieniu wyroku oddalającego powództwo ze względu na sprzeczność żądania z zasadami współżycia społecznego (art. 8 k.p.) należy wskazać wyjątkowe okoliczności to usprawiedliwiające oraz podjąć próbę sformułowania zasady współżycia społecznego, z którą niezgodne jest czynienie użytku z prawa podmiotowego, niekonieczne jest natomiast wskazanie konkretnej zasady.

Przewodniczący SSN Józef Iwulski (sprawozdawca), Sędziowie SN: Zbigniew Korzeniowski, Jolanta Strusińska-Żukowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 6 stycznia 2009 r. sprawy z powództwa Zygmunta K. przeciwko Centrum Mechanizacji Górnictwa „K.” Jednostce Badawczo-Rozwojowej w G. o przywrócenie do pracy, na skutek skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bielsku-Białej z dnia 20 września 2007 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bielsku-Białej do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bielsku-Białej wyrokiem z dnia 20 stycznia 2003 r. [...] w sprawie z powództwa Zygmunta K. przeciwko Ośrodkowi Badawczo-Rozwojowemu Motoreduktorów i Reduktorów „R.” w Bielsku-Białej o przywrócenie do pracy, zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 15.000 zł tytułem odszkodowania za niezgodne z prawem wypowiedzenie umowy o pracę. Orzeczenie Sądu pierwszej instancji zostało uchylone, a sprawa przekazana do ponownego rozpoznania na mocy wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bielsku-Białej z dnia 11 września 2003 r. [...]. Po ponownym

rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 15 października 2004 r. [...] przywrócił powoda do pracy oraz zasądził na jego rzecz od strony pozwanej „odszkodowanie” w kwocie 142.500 zł i zwrot kosztów zastępstwa procesowego.

Sąd Rejonowy ustalił, że strony łączyła umowa o pracę zawarta w dniu 12 lutego 1970 r. W trakcie zatrudnienia powód został powołany w dniu 21 stycznia 1991 r. na stanowisko dyrektora pozwanego Ośrodka. W dniu 10 września 1996 r. powoda ponownie powołano na to stanowisko na okres 5 lat do dnia 25 września 2001 r. Pismem z dnia 3 sierpnia 2000 r. powodowi przyznano miesięczne wynagrodzenie w kwocie 9.400 zł. Ponieważ nowy dyrektor Ośrodka został powołany dopiero z dniem 1 października 2001 r., a informacja o tym dotarła do siedziby pozwanego z opóźnieniem, powód nadal kierował pracami Ośrodka po dniu 25 września 2001 r. do czasu przejścia obowiązków przez nowego dyrektora. Za okres, w którym powód wykonywał obowiązki dyrektora po upływie okresu swojej kadencji, otrzymał on wynagrodzenie w dotychczasowej wysokości. Nowy dyrektor prowadził z powodem szereg rozmów na temat warunków dalszego zatrudnienia w Ośrodku. Kwestią sporną pozostawała wysokość wynagrodzenia, bowiem powód chciał je otrzymywać w dotychczasowej kwocie 9.400 zł, co przewyższałoby wynagrodzenie nowego dyrektora. Powodowi zaproponowano z dniem 1 października 2001 r. objęcie stanowiska głównego specjalisty do spraw naukowo-badawczych za wynagrodzeniem miesięcznym 3.000 zł brutto i dodatkiem stażowym, a ponadto dodatek funkcyjny w wysokości 1.400 zł, co łącznie dawało sumę 5.000 zł brutto. Powód nie przyjął tych warunków. Ostatecznie dyrektor Ośrodka nie ustalił z powodem warunków pracy. Powód niezadowolony z wyników negocjacji przedłożył pracodawcy zwolnienie lekarskie i stwierdził, że „będzie otrzymywał stawkę wynikającą z przepisów ubezpieczeniowych”. Na liście płac za październik 2001 r. jako wynagrodzenie należne powodowi figurowała kwota 5.000 zł brutto. Ta sama kwota figurowała na listach płac za kolejne miesiące jako wynagrodzenie powoda za czas niezdolności do pracy spowodowanej chorobą, a następnie jako podstawa wymiaru zasiłku chorobowego. Po powrocie ze zwolnienia lekarskiego w dniu 26 kwietnia 2002 r. powodowi wręczono wypowiedzenie umowy o pracę z zachowaniem skróconego okresu wypowiedzenia do jednego miesiąca. Jako przyczynę wypowiedzenia pracodawca wskazał likwidację stanowiska pracy z przyczyn ekonomicznych. Tego dnia powód przebywał w pracy od godziny 7⁰⁴. We wrześniu 2001 r. schemat organizacyjny pozwanego nie przewidywał stanowiska kierownika działu rozwoju technologii, a osoby zatrudnione wówczas na zbliżonych stanowi-

skach otrzymywały wynagrodzenie w kwocie nie wyższej niż 3.200 zł brutto. W czerwcu 2002 r. powód nabył prawo do emerytury, którą od sierpnia 2002 r. pobierał w kwocie 2.571,25 zł brutto. Od lutego 2004 r. powód pełni stanowisko dyrektora jednego z oddziałów Fabryki F. w Ż., która prowadzi działalność zbieżną z zakresem działalności pozwanego.

Sąd Rejonowy uznał, że roszczenie powoda o przywrócenie do pracy i o zasądzenie wynagrodzenia za cały czas pozostawania bez pracy jest zasadne wobec naruszenia przez pracodawcę zakazu wynikającego z art. 39 k.p. Sąd rozważał jedynie wysokość kwoty należnego powodowi wynagrodzenia. Zdaniem Sądu Rejonowego, powód po zakończeniu kadencji dyrektora powinien powrócić na stanowisko kierownika działu rozwoju technologii z miesięcznym wynagrodzeniem co najwyżej 3.200 zł brutto. Pozwany zaproponował mu jednak korzystniejsze warunki. Dlatego - w ocenie Sądu Rejonowego - powoda należało przywrócić na stanowisko głównego specjalisty do spraw naukowo-badawczych za wynagrodzeniem miesięcznym 5.000 zł brutto, mimo że nie zaakceptował on tych warunków. W konsekwencji na rzecz powoda należało zasądzić kwotę 142.500 zł brutto tytułem wynagrodzenia za okres pozostawania bez pracy pod warunkiem jej podjęcia w terminie 7 dni od dnia wykonalności wyroku. Zasądzając to wynagrodzenie, Sąd Rejonowy zważył, że w okresie pozostawania bez pracy powód nie korzystał z zasiłku chorobowego. To, że powód pobiera emeryturę od sierpnia 2002 r. nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, bowiem nie wpływa na jego gotowość do pracy u pozwanego. Sąd Rejonowy nie podzielił zgłoszonego przez pozwanego zarzutu naruszenia przez powoda zasad współżycia społecznego z tej przyczyny, że pobiera on wysoką emeryturę i zajmuje się działalnością częściowo konkurencyjną wobec byłego pracodawcy. Zarzut ten nie mógł być uwzględniony, skoro pozwany naruszył przepisy dotyczące ochrony trwałości stosunku pracy. Okoliczność, że pozwany mógł rozwiązać z powodem umowę o pracę na podstawie art. 53 k.p., Sąd Rejonowy uznał za pozbawioną znaczenia.

Od wyroku Sądu Rejonowego obie strony wniosły apelacje. Wyrokiem z dnia 19 maja 2005 r. [...] Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej oddalił apelację pozwanego, a w uwzględnieniu apelacji powoda zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 267.900 zł brutto tytułem wynagrodzenia za okres pozostawania bez pracy. Sąd Okręgowy ustalił, że powód osiągnął wiek emerytalny w dniu 6 czerwca 2002 r., a zatem wręczenie mu wypowiedzenia umowy o pracę w dniu 26 kwietnia 2002 r. niewątpliwie naruszyło zakaz okre-

ślony w art. 39 k.p. Sąd Okręgowy w pełni podzielił stanowisko Sądu Rejonowego, że strona pozwana nie może się powoływać na naruszenie przez powoda zasad współżycia społecznego, gdyż sama dopuściła się naruszenia prawa, nie przestrzegając dyspozycji art. 39 k.p., a nieskorzystanie przez pozwanego z uprawnień przewidzianych w art. 53 k.p. nie może mieć znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Sąd Okręgowy zaznaczył, że powód nie był zatrudniony na podstawie powołania (art. 68 k.p.), bowiem przepisy ustawy z dnia 25 lipca 1985 r. o jednostkach badawczo-rozwojowych (w szczególności art. 21), nie dają podstawy do przyjęcia, że normatywną podstawą istnienia stosunku pracy powoda był akt powołania. Według Sądu odwoławczego, nie jest dopuszczalne przyznanie odszkodowania w miejsce przywrócenia do pracy (art. 45 § 3 k.p.). W szczególności nie stanowi przeszkody do przywrócenia powoda do pracy zatrudnienie u innego pracodawcy. Wynagrodzenie za czas pozostawania bez pracy przysługuje powodowi wyłącznie za okres gotowości do pracy, dlatego nie należy się ono za okres niezdolności do pracy spowodowany chorobą, gdyż w tym okresie nie świadczyłby pracy. Zdaniem Sądu Okręgowego, wysokość wynagrodzenia za czas pozostawania bez pracy (za okres 28 i pół miesiąca) powinna odpowiadać wynagrodzeniu, jakie powód otrzymałby, gdyby nadal pracował. Dlatego podstawą jego obliczenia jest ostatnio otrzymywane wynagrodzenie w kwocie 9.400 zł.

Od wyroku Sądu Okręgowego obie strony złożyły skargi kasacyjne. Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 8 stycznia 2007 r., I PK 104/06: 1) uchylił wyrok Sądu drugiej instancji w części uwzględniającej apelację powoda i oddalającą apelację strony pozwanej oraz orzekającą o kosztach postępowania i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, 2) oddalił skargę kasacyjną powoda. Sąd Najwyższy stwierdził, że konstrukcja nadużycia prawa ujęta w art. 8 k.p. polega na tym, że zezwala na nieuwzględnienie roszczenia mającego oparcie w prawie wówczas, gdy naruszałoby to - między innymi - zasady współżycia społecznego. Chociaż pracodawca naruszył zakaz zawarty w art. 39 k.p., to ustalone w sprawie okoliczności faktyczne (wiek powoda, jego długotrwała choroba, prowadzenie działalności konkurencyjnej ze szkodą dla interesów pracodawcy) nakazują rozważenie zgodności zgłoszonego roszczenia z zasadami współżycia społecznego.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy, Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej, wyrokiem z dnia 20 września 2007 r. [...]: 1) zmienił wyrok Sądu Rejonowego w ten sposób, że zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda odszkodowanie w wysokości 15.000 zł

z tytułu niezgodnego z prawem rozwiązania umowy o pracę za wypowiedzeniem z ustawowymi odsetkami od dnia 21 września 2007 r., 2) w pozostałym zakresie oddalił obie apelacje, 3) wzajemnie zniósł koszty zastępstwa procesowego pomiędzy stronami. Sąd Okręgowy po uzupełnieniu postępowania dowodowego ustalił, że powód jest zatrudniony w Ż. Fabryce Sprzętu Szpitalnego F. SA od dnia 11 lutego 2004 r. na stanowisku dyrektora zakładu T. z miesięczną pensją 5.300 zł brutto oraz że z dniem 1 października 2005 r. doszło do fuzji pomiędzy Centrum Mechanizacji Górnictwa „K.” z siedzibą w G., a Ośrodkiem Badawczo-Rozwojowym Motoreduktorów i Reduktorów „R.” z siedzibą w B.-B.. Sąd odwoławczy wywiódł, że zgłoszony przez stronę pozwaną „zarzut zasad współżycia społecznego” jest uzasadniony z następujących przyczyn: 1) pozwany po zakończeniu przez powoda pełnienia funkcji dyrektora złożył mu liczne propozycje objęcia innych stanowisk pracy, których powód nie przyjął ze względu na proponowane niższe niż dotychczas wynagrodzenie, 2) w dniu 22 października 2001 r. powód przedłożył zwolnienie lekarskie, na podstawie którego przez 180 dni nie wykonywał pracy, oświadczając ówczesnemu dyrektorowi, że uczynił to w celu pobierania przez ten okres świadczeń ubezpieczeniowych, 3) od dnia 1 sierpnia 2002 r. powód pobiera emeryturę w wysokości 2.973,72 zł brutto, 4) od dnia 11 lutego 2004 r. powód podjął pracę w firmie prowadzącej niewątpliwie w pewnej części działalność konkurencyjną w stosunku do pozwanego, 5) stopień naruszenia prawa przez pracodawcę wypowiedzającego powodowi umowę o pracę wbrew zakazowi z art. 39 k.p. nie był wielki, 6) w wyniku wypowiedzenia umowy powód nie poniósł negatywnych konsekwencji. Dlatego w ocenie Sądu odwoławczego, zgłoszone przez powoda żądanie było zbyt daleko idące. Sąd Okręgowy zasądził na rzecz powoda odszkodowanie w wysokości 15.000 zł, przyjmując, że jego miesięczne wynagrodzenie wynosiło 5.000 zł.

Powód wniósł od całości tego wyroku skargę kasacyjną, w której zarzucił obrazę art. 391 § 1 w związku z art. 328 § 2 k.p.c. i w związku z art. 8 k.p., przez „nie-sformułowanie w uzasadnieniu wyroku, jakie zasady współżycia społecznego zostałyby naruszone przez restytucję stosunku pracy” oraz naruszenie art. 8 i 11³ k.p. w związku z art. 1, art. 2 ust. 1 i art. 3 ust. 1 lit. c dyrektywy Rady z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiającej ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (2000/78/WE), art. 10 § 1 i art. 11 k.p. oraz art. 65 ust. 1 Konstytucji RP. Powód wywiódł w szczególności, że Sąd Okręgowy w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku zaniechał wskazania, które konkretnie zasady współżycia społecznego

zostałyby naruszone w wyniku przywrócenia go do pracy i na czym konkretnie miałyby polegać naruszenie tych zasad. To oczywiście uchybienie - zdaniem skarżącego - mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy, tym bardziej że nie można w pełni ocenić prawidłowości rozstrzygnięcia skoro jego motywy nie zostały w jasny sposób wyartykułowane. W ocenie powoda, skoro materialnoprawną podstawą rozstrzygnięcia jest art. 8 k.p., odsyłający do klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego, to aby prawidłowo zastosować ten przepis, trzeba to nieostre pojęcie wypełnić konkretną treścią, aby móc stwierdzić, czy ustalone fakty rzeczywiście potwierdzają tezę, że restytucja stosunku pracy naruszy zasady współżycia społecznego. „Aby umożliwić dokonanie subsumcji ustalonego stanu faktycznego do hipotezy art. 8 k.p. trzeba ustalić jednoznacznie i konkretnie sformułować zasady współżycia społecznego, z którymi ma pozostawać w sprzeczności korzystanie z prawa”. Inaczej takiej sprzeczności stwierdzić nie można. Zdaniem powoda, odmowa udzielenia ochrony roszczeniu opartemu na jednoznacznych przepisach prawa, na podstawie nieostrych pojęć (klauzul generalnych), wymaga szczególnie dokładnego uzasadnienia i wypełnienia tych pojęć konkretną treścią. W przeciwnym wypadku będzie bowiem stanowić zupełnie arbitralną odmowę stosowania obowiązującego prawa. Ta wadliwość uzasadnienia wyroku uniemożliwia dokonanie pełnej oceny prawidłowości stosowania tego przepisu, a tym samym uniemożliwia pełną kontrolę wyroku w postępowaniu kasacyjnym.

Sąd Najwyższy wziął pod uwagę, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona z uwagi na trafność podniesionego w niej zarzutu obrazy przepisów postępowania. W orzecznictwie podkreśla się, że chociaż naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. nie wpływa bezpośrednio na treść rozstrzygnięcia sądu, to możliwe jest oparcie skargi kasacyjnej na zarzucie naruszenia tego przepisu, w sytuacjach wyjątkowych, pod warunkiem, że skarżący sprecyzuje na czym polega uchybienie zasadom sporządzenia uzasadnienia wyroku oraz wykaże, iż wskutek tego uchybienia nie poddaje się on kontroli kasacyjnej. Istota tego zarzutu polega więc na tym, że nieprzytoczenie w wyroku istotnych motywów rozstrzygnięcia nie pozwala na ich ocenę, a w konsekwencji na sprawdzenie, czy wyrok jest trafny (por. przykładowo wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 13 maja 1997 r., II CKN 112/97, LexPolonica nr 405135; z dnia 22 sierpnia 2001 r., V CKN 348/00, Prokuratura i

Prawo 2002 nr 6, poz. 40; z dnia 20 lutego 2003 r., I CKN 65/01, LEX nr 78271; z dnia 18 marca 2003 r., IV CKN 1862/00, LEX nr 109420; z dnia 15 kwietnia 2005 r., I CK 756/04, LEX nr 301885; z dnia 5 października 2005 r., I UK 49/05, OSNP 2006 nr 17-18, poz. 280; z dnia 7 października 2005 r., IV CK 122/05, LEX nr 187124; z dnia 24 lutego 2006 r., II CSK 136/05, LEX nr 200973 oraz z dnia 17 marca 2006 r., I CSK 63/05, LEX nr 179971). Sporządzenie uzasadnienia w sposób nieodpowiadający w pełni stawianym mu wymaganiom, jeśli przedstawione w nim motywy nie pozwalają na przeprowadzenie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia, może być - w świetle art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. - uznane za mogące mieć wpływ na wynik sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2007 r., V CSK 364/06, LEX nr 238975). W tej sytuacji rację należy przyznać skarżącemu, że zaskarżony wyrok w istotnym zakresie nie poddaje się kontroli kasacyjnej.

W myśl art. 328 § 2 k.p.c., uzasadnienie wyroku powinno zawierać wskazanie podstawy faktycznej rozstrzygnięcia (czyli ustalenie faktów, które sąd uznał za udowodnione, dowodów na których się oparł i przyczyn, dla których innym dowodom odmówił wiarygodności i mocy dowodowej) oraz wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z przytoczeniem przepisów prawa. Wprawdzie odpowiednie stosowanie art. 328 § 2 k.p.c. do uzasadnienia orzeczenia sądu drugiej instancji oznacza, że uzasadnienie to nie musi zawierać wszystkich elementów uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji, niemniej nie zwalnia to sądu odwoławczego z obowiązku wskazania takich elementów, które ze względu na treść apelacji i na zakres rozpoznania wyznaczony przepisami ustawy, są potrzebne do rozstrzygnięcia sprawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 października 2007 r., II CSK 309/07, LEX nr 368455). Uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie obejmuje wszystkich elementów, które pozwalają ocenić, czy rozstrzygnięcie Sądu odwoławczego, wydane w wyniku złożenia apelacji przez obie strony sporu od wyroku Sądu Rejonowego, jest trafne. Sąd Okręgowy ograniczył się (na siódmej i ósmej stronie uzasadnienia) do wskazania jakie dodatkowe okoliczności faktyczne ustalił (wynagrodzenie powoda w spółce F. - 5.400 zł i przekształcenie własnościowe po stronie pozwanej) oraz do potwierdzenia poczynionego już wcześniej stwierdzenia, że wypowiedzenie powodowi umowy o pracę przez stronę pozwaną naruszało art. 39 k.p. Ponadto przytoczył treść art. 8 k.p. i zaznaczył, że „zarzut pozwanego dotyczący roszczenia przez Zygmunta K. zasad współżycia społecznego jest uzasadniony”. Na zakończenie tych wywodów Sąd Okręgowy wskazał kilka faktów (złożenie powodowi licznych propozycji zatrudnienia, długo-

trwały pobyt na zwolnieniu lekarskim, pobieranie emerytury, podjęcie zatrudnienia u innego pracodawcy), stwierdzając, że choć pracodawca naruszył przepisy o wypowiedzeniu umów, to „stopień jego naruszenia nie był wielki, gdyż Zygmunt K. nie poniósł negatywnych konsekwencji w tym zakresie”.

W uzasadnieniu Sądu Okręgowego brak jest przede wszystkim oceny powołanych okoliczności faktycznych w aspekcie wskazania dlaczego zgłoszone przez powoda roszczenia o przywrócenie do pracy i wynagrodzenie za cały okres pozostawania bez pracy są sprzeczne z zasadami współżycia społecznego, a przez to niezasadne w rozumieniu art. 8 k.p. Mimo stwierdzenia w uzasadnieniu, że orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie stosowania art. 8 k.p. jest niezwykle bogate, Sąd odwoławczy nie podjął próby, aby na podstawie tych poglądów wyjaśnić, dlaczego roszczenia powoda w ustalonym stanie faktycznym stanowią nadużycie prawa podmiotowego. Za takie wyjaśnienie nie może być uznane ograniczenie się do stwierdzenia, że powód „nie poniósł negatywnych konsekwencji” rozwiązania umowy o pracę. Ten istotny mankament uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego powoduje, że niemożliwe jest przeprowadzenie przez Sąd Najwyższy szczegółowej analizy pozostałych zarzutów skargi kasacyjnej, powołanych w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego. Dlatego konieczne jest przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania, celem precyzyjnego wyjaśnienia, dlaczego ustalone (wskazane) okoliczności faktyczne prowadzą do uznania w całości żądań pozwu za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 2007 r., V CSK 115/07, Monitor Prawniczy 2007 nr 17, s. 930).

Sąd Najwyższy dostrzega problemy dotyczące wykładni i stosowania art. 8 k.p. oraz sposobu uzasadniania jego zastosowania (lub niezastosowania na podniesiony w procesie zarzut). Ujawniły się one w rozpoznawanej sprawie (mimo uwag przedstawionych w pisemnych motywach wyroku Sądu Najwyższego z dnia 8 stycznia 2007 r., I PK 104/06) i wymagają ogólnego omówienia w kontekście stanu faktycznego sprawy i zagadnień prawnych przedstawionych w skardze kasacyjnej. Orzecznictwo Sądu Najwyższego w zakresie dotyczącym wykładni i stosowania art. 8 k.p. (art. 5 k.c.) jest bardzo obszerne. W odniesieniu do stanu faktycznego sprawy można przykładowo wskazać wyrok z dnia 4 października 2000 r., I PKN 65/00 (OSNAPIUS 2002 nr 9, poz. 212; OSP 2003 nr 2, poz. 27, z glosą A. Świątkowskiego), w którym Sąd Najwyższy podniósł, że roszczenie o dopuszczenie do pracy nie może być uznane za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego lub z jego spo-

łeczno-gospodarczym przeznaczeniem z uwagi na to, że pracownik przed siedmiu laty osiągnął wiek emerytalny, gdyż oznaczałoby to naruszenie zakazu dyskryminacji ze względu na wiek (art. 11³ k.p.). Z kolei w wyroku z dnia 3 marca 2005 r., I PK 263/04 (OSNP 2005 nr 21, poz. 337; Gdańskie Studia Prawnicze-Przegląd Orzecznictwa 2006 nr 2, poz. 19, z glosą M. Zielenieckiego) Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że przy ocenie niesprzeczności z zasadami współzycia społecznego roszczenia o przywrócenie do pracy pracownika szczególnie chronionego przed rozwiązaniem stosunku pracy, uwzględnia się także okoliczności istniejące w chwili wydania wyroku. Z tego względu zasady współzycia społecznego nie powinny być w tej ocenie odnoszone wyłącznie do przyczyny rozwiązania stosunku pracy.

W ogólności oddalenie powództwa (w całości lub części) z uwagi na sprzeczność żądania z zasadami współzycia społecznego jest możliwe w granicach swobodnego uznania sędziowskiego, po uwzględnieniu całokształtu okoliczności faktycznych konkretnej sprawy (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 września 1961 r., 1 CR 693/61, OSN 1963 nr 2, poz. 31 oraz z dnia 9 lutego 2007 r., I BP 15/06, OSNP 2008 nr 7-8, poz. 92). Ponieważ stosowanie art. 8 k.p. (art. 5 k.c.) zawsze prowadzi do osłabienia zasady pewności prawa, toteż posłużenie się w konkretnym przypadku konstrukcją nadużycia prawa jest z założenia dopuszczalne tylko wyjątkowo i musi mieć szczególne, wyraźne uzasadnienie merytoryczne i formalne, a zwłaszcza usprawiedliwienie we w miarę skonkretyzowanych regułach, głównie o konotacji etycznej, a w pewnych wypadkach także obyczajowej (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 20 listopada 1996 r., I PKN 14/96, OSNAPiUS 1997 nr 12, poz. 218 i z dnia 20 lipca 2000 r., I PKN 740/99, OSNAPiUS 2002 nr 3, poz. 72).

W tym kontekście należy odnieść się do podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu, że błędem Sądu Okręgowego było niewskazanie w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia konkretnych zasad współzycia społecznego, z którymi sprzeczne jest żądanie pozwu. Zdaniem Sądu Najwyższego, nie jest trafne twierdzenie, że przy stosowaniu art. 8 k.p. na sądzie spoczywa obowiązek sformułowania skonkretyzowanej zasady (zasad) współzycia społecznego, z którą sprzeczne jest roszczenie. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 17 października 2000 r., SK 5/99 (OTK 2000 nr 7, poz. 254; Przegląd Sejmowy 2001 nr 3, s. 67, z glosą L. Leszczyńskiego) orzekł, że art. 5 k.c. jest zgodny z art. 2 i art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz nie jest niezgodny z art. 32 ust. 1 i art. 64 ust. 2 w związku z art. 20 Konstytucji. W uzasadnieniu tego wyroku Trybunał rozważał, czy istnieje - w niezbędnym mini-

malnym zakresie - ustabilizowany zespół kryteriów wypracowanych w orzecznictwie, według których zawarte w art. 5 k.c. klauzule generalne mają być stosowane. Istnienie takich kryteriów pozwala bowiem na wytworzenie przewidywalnej „linii oceniania”, jakiej można oczekiwać od sądów. Służąc zapewnieniu bezpieczeństwa prawnego w obrocie, zespół takich kryteriów stwarza - zdaniem Trybunału - ramy, w jakich istnienie klauzul generalnych mieści się w systemie państwa prawnego. Ostatecznie Trybunał Konstytucyjny uznał, że wykładnia zwrotów niedookreślonych zawartych w art. 5 k.c. w praktyce sądowej (zwłaszcza w orzecznictwie Sądu Najwyższego) jest dostatecznie precyzyjna, a jego stosowanie w takim rozumieniu nie prowadzi do niezgodności z Konstytucją w zakresie prawa do sądu. Stanowisko to podtrzymał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 23 października 2006 r., SK 42/04 (OTK-A 2006 nr 9, poz. 125), w którym orzekł, że art. 8 k.p. jest zgodny z art. 2 Konstytucji oraz nie jest niezgodny z art. 32 ust. 1 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji (por. też postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 października 2005 r., SK 11/03, OTK-A 2005 nr 9, poz. 110, w którym stwierdzono, że art. 5 k.c. (art. 8 k.p.) nie upoważnia sądów do prawotwórczego działania ani nie umożliwia zastępowania tą klauzulą innych szczegółowych instytucji prawa cywilnego, bowiem nie ma ona charakteru nadrzędnego w stosunku do pozostałych przepisów prawa). W żadnym z tych orzeczeń Trybunał Konstytucyjny nie uznał, aby niezbędnym warunkiem zgodności art. 8 k.p. i art. 5 k.c. z Konstytucją RP było wskazanie przy ich zastosowaniu przez sąd konkretnej zasady współżycia społecznego, z którą sprzeczne byłoby korzystanie z prawa podmiotowego.

Sąd Najwyższy uważa, że trafna wykładnia w omawianym zakresie została przedstawiona w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 1974 r., III PZP 34/73 (OSNCP 1975 nr 1, poz. 4; PiP 1978 nr 7, s. 161, z glosą S. Sołtysińskiego i Z. Ziemińskiego). Wywiedziono w nim, że do sądu należy jedynie rozstrzygnięcie o potrzebie i sposobie zastosowania całościowo ocenionych zasad współżycia społecznego w okolicznościach danej sprawy, a nie konkretyzacja zastosowanych zasad. Rola sądu w tym zakresie jest deklaryjąca-wykonawcza, a nie prawotwórcza, wyłącza więc tworzenie swoistego „dekalogu”, „kodyfikacji” zasad współżycia społecznego. Dokonywanie kontroli w zakresie prawidłowości zastosowania w danej sprawie całościowo pojętych zasad współżycia społecznego, opiera się na ustaleniach faktycznych, dokonanych w uzasadnieniu orzeczenia. Powinno ono odzwierciedlać wyjątkowe okoliczności uzasadniające korekcyjne zastosowanie zasad

współzycia społecznego w indywidualnie ocenianej sprawie w świetle jej całokształtu, zarówno w aspekcie ustaleń faktycznych, jak i oceny prawnej. Niedookreśloność zasad współzycia społecznego wynika z ich istoty i niemożności ostrego oznaczenia ich zasięgu. Z tej też przyczyny niewykonalna jest ich systematyzacja i prowadzenie jej nie wchodzi w zakres orzecznictwa sądowego. Celowe jest rejestrowanie sytuacji, w których w orzecznictwie występuje korekcyjne zastosowanie zasad współzycia społecznego - w celu dążenia, w miarę możliwości, do zapewnienia pewności prawa. Dążenie do tego celu nie wymaga wszakże skonkretyzowania w formie normatywnej, w uzasadnieniu orzeczenia sądu, zasad współzycia społecznego zastosowanych w sprawie.

Z tej przyczyny Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę nie podziela poglądu przyjętego przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 14 października 1998 r., II CKN 928/97 (OSNC 1999 nr 4, poz. 75; PiP 2000 nr 3, s. 101, z glosą M. Niedośpiała), według którego sąd nie może powołać się ogólnie na - z natury rzeczy - nieokreślone zasady współzycia, lecz powinien konkretnie wskazać, jaka z przyjętych w społeczeństwie zasad współzycia społecznego, w aspekcie okoliczności faktycznych sprawy, zostałaby naruszona (por. także wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 9 listopada 2006 r., I ACa 509/06, LEX nr 298411). Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 1964 r., I PR 159/64, OSNCP 1965 nr 1, poz. 19 oraz powołane wyżej wyroki z dnia 20 listopada 1996 r., I PKN 14/96; z dnia 20 lipca 2000 r., I PKN 740/99; z dnia 4 października 2000 r., I PKN 65/00 i z dnia 3 marca 2005 r., I PK 263/04), wskazane jest podjęcie próby sformułowania zasady współzycia społecznego, z którą niezgodne jest czynienie użytku z prawa podmiotowego (z istoty subiektywne, intuicyjne, a nie empiryczne; por. wskazana wyżej glosa L. Leszczyńskiego), ale nie jest konieczne jednoznaczne określenie (zaewidencjonowanie, a zwłaszcza stworzenie) takiej zasady.

Z powyższych względów, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. - zgodnie z wnioskiem skargi - uchylił zaskarżony wyrok w całości i przekazał sprawę Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania, w którym (wobec braku skargi strony pozwanej) będzie obowiązywać reguła określona w art. 384 w związku z art. 398²¹ k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono zgodnie z art. 108 § 2 k.p.c.

=====